

a ponadto nadmierna samokontrola emocji i zachowania, poczucie żalu wobec rodziców i narastający poziom frustracji [8, s. 106–111].

Pomimo niepewności warunków bytowania i doświadczania wielu trudności młodzi Polacy generalnie cenią wartość rodziny i małżeństwa. Pragną bowiem założyć własne rodziny i posiadać potomstwo. Jak wskazują badania, deklarują oni głębokie przywiązanie do wartości życia rodzinnego i cenią szczęście rodzinne. Na tej podstawie można przypuszczać, iż zarówno rodzina, jak i szczęście rodzinne są bardzo mocno zakorzenione w świadomości Polaków, a rodzinność stanowi ważny aspekt kultury i obyczajowości. Dla Polaków wchodzących w dorosłość ważne są również wartości związane z pełnieniem ról rodzinnych. Kobiety pragną oddawać się domowi, jak i pracy zawodowej, planują też posiadanie w przyszłości potomstwa [5, s. 111–115].

Zakończenie

Rodzicielstwo stanowi jeden z zasadniczych wymiarów funkcjonowania człowieka dorosłego. Składają się na nie złożone i trudne zadania, które doprowadzić mają do osiągnięcia przez dziecko samodzielności życiowej. Należy podkreślić, iż środowiskiem spełniania ról rodzicielskich jest rodzina, przed którą w zależności od wieku posiadanych dzieci, pojawiają się nowe zadania. Gdy dziecko jest małe (do 30 miesiąca życia) rodzice przystosowują się do roli rodzicielskiej i stymulują rozwój małego dziecka. Później, gdy dziecko jest w wieku przedszkolnym rodzice rozwijają jego potencjał. Socjalizacja i edukacja dziecka przypada na kolejny etap życia rodziny, gdy potomstwo jest w wieku szkolnym (5–13 lat). Kolejnym etapem jest zaś okres, kiedy dziecko jest w wieku 13–20 lat (rodzina z nastolatkiem). Wtedy zadaniem rodziny jest bilansowanie pomiędzy swobodą a odpowiedzialnością. Ostatni etap, o którym chciałabym wspomnieć to okres opuszczania domu rodzinnego przez dziecko. W tym okresie dokonuje się separacja dorastającego dziecka z jednoczesnym zagwarantowaniem mu wsparcia przez rodzinę [9, s. 104].

Przedstawiając problem rodzicielstwa w kontekście polskich uwarunkowań życia rodzinnego, zwróciłam uwagę, iż młodzi Polacy cenią wartość rodziny i małżeństwa. Pragną założyć własne rodziny i posiadać potomstwo. Implikuje to powinność pedagogiczną, którą jest przygotowanie młodzieży do życia w rodzinie oraz pełnienia ról małżeńskich i rodzicielskich. Edukacja prorodzinna i prorodzicielska jest zatem ważnym wyznacznikiem współczesności, od spełnienia którego zależy pomyślność życiowa przyszłych pokoleń oraz budowanie społecznego potencjału.

Literatura

1. Pankowska, D. Wychowanie a role pciowe. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk. 2005. 176 c.
2. A. Kwak, Społeczny i indywidualny wymiar rodzicielstwa [w:] Rodzicielstwo między domem, prawem, służbami społecznymi, red. A. Kwak. Warszawa. 2008. 17–39 c.
3. J. Brągiel, Znaczenie przemian społecznych dla współczesnego rodzicielstwa, [w:] Rodzicielstwo w kontekście współczesnych przemian społecznych, red. J. Brągiel, B. Górnicka. Opole. 2012. 13–21c.
4. W. Świętochowski, Rodzina w ujęciu systemowym, [w:] Psychologia rodziny, red. I. Janicka, H. Liberska. Warszawa. 2014. 21–45 c.
5. A. Śniegulska, Rodzina w opiniach i planach życiowych młodych Polaków. Refleksja w kontekście wybranych projektów badawczych, [w:] Wartości w pedagogice. Młodzi Polacy wobec wartości, red. W. Furmanek, A. Długosz. Rzeszów. 2016. 107–117 c.

6. A. Śniegulska, Wstęp, [w:] Oblicza współczesnej rodziny, red. K. Serwatko, A. Śniegulska. Sanok. 2015. 9–11c.

7. B. Balcerzak – Paradowska, Samotne rodzicielstwo a zagrożenie wykluczeniem społecznym. Warszawa. 2014. 443 c.

8. A. Nowakowska, Wpływ migracji zarobkowej na jakość życia rodzinnego, [w:] Psychologia rodziny. Małżeństwo i rodzina wobec współczesnych wyzwań, red. T. Rostowska. Warszawa. 2009. 101–116 c.

9. I. Janicka, H. Liberska, Psychologia rodziny. Warszawa. 2014. – 682 c.

Śniegulska A., doctor of pedagogy, Faculty of Education University of Rzeszow (Poland)

Parenting in the modern family polish

The author describes the problem of parenthood implemented in the contemporary Polish family. The paper accepted that the role of mother and father are a human one of the most important areas of activity. Parenting is also a plane of self-realization of man, the source of sense of life, joy, happiness and a significant factor in the process of creating their own identity. The discussion assumes that the most appropriate environment implement parental roles is full of family based on mutual love, trust, responsibility and dialogue. Its foundation should be a strong emotional bonds between spouses who help each other and support each other in difficult situations and mutually bestow respected. The study points out that during the Polish political transformation family has undergone significant changes and is still under the influence of rapid changes of socio – cultural, economic, economic and civilization. All of these factors significantly determine the quality of parenting.

Keywords: parenthood, parents, motherhood, fatherhood, family, education, pro-family education, social changes.

Снігульська А., кандидат педагогічних наук, педагогічний факультет, Університет Жешув (Польща), ivanna.luch@gmail.com

Виховання дітей в сучасній польській сім'ї

Автор описує проблему батьківства в сучасній польській родині. У статті описується, що роль материнства і батьківства є для людини одним з найбільш важливих напрямків діяльності. Показано, що виховання дітей це самореалізація людини, джерело сенсу життя, радості, щастя і є важливим фактором в процесі створення своєї власної особистості. Проаналізовано, що найбільш важливою умовою для батьківства є сім'я на основі взаємної любові, довіри, відповідальності та діалогу. Її основою має бути сильний емоційний зв'язок між подружжям, які допомагають один одному і підтримують один одного в складних ситуаціях і мають взаємну повагу. Автор статті вказує на те, що під час політичних трансформацій польська родина зазнала значних змін, і все це знаходиться під впливом швидких змін соціально-культурної, економічної і цивілізаційної. Всі ці фактори в значній мірі визначають якість виховання дітей.

Ключові слова: виховання дітей, батьки, материнство, батьківство, сім'я, освіта, про-сімейні, соціальні зміни.

* * *

УДК 159.9.01

Суріна Г. Ю.,
кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії освіти, теорії і методики
суспільствознавчих предметів, Миколаївський
обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(Україна, Миколаїв), asurina@mail.ua

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НАРАТИВНОГО МЕТОДУ В ПСИХОЛОГІЇ І ПЕДАГОГІЦІ

Метою даної статті є аналіз філософських засад використання наративного методу у психології і педагогіці, враховуючи ту обставину, що дана методика широко розповсюджена у західних країнах, але не дуже поширена в Україні. Визначаються філософські джерела і характеристики наративу, потенціал його можливого практичного застосування. Досліджується використання наративного методу в психотерапії Майкла Уайта. Окреслюються деякі вики можливого застосування наративного методу в освітніх технологіях. Потенційно корисними і практично спрямованими є такі риси наративного методу як можливість упорядкування і осмислення особистого досвіду; спираючись на полісемічність прихованих смислів, унікальність власного буття, його емоційну забарвленість; можливість переоповідання власного наративу за допомогою інших людей-стваторів в процесі діалогічної суб'єкт-суб'єктної взаємодії. В освіті великий креативний потенціал наративного методу надає різноманітні можливості для формування комунікативної, соціальної, громадянської, загальнокультурної ключових компетентностей.

Ключові слова: наратив, наративний метод, філософські засади наративного методу, наративна психотерапія, наративні методи в освіті.

Останнім часом наратив (від англ. narrative – історія, оповідь) визнаний іманентною властивістю людського мислення, однією з форм аналізу культурного досвіду, соціальної взаємодії, наукових досліджень, освітніх технологій. За допомогою наративу осмислюються широкі полісемантичні контексти комунікаційних зв'язків. Наративний підхід використовується у багатьох сферах теоретичного знання – історії, філософії, психології, педагогіці, культурології, теорії управління, природознавстві, біології, медицині тощо. Простежується зв'язок наратології з соціальним конструктивізмом, згідно з яким соціальна реальність конструюється самими людьми. Отже наратив постає одним з найважливіших засобів відображення соціальних конструктів.

Проте, широке розповсюдження наративної методології спостерігається головним чином у західних країнах, в яких розпочиналось дослідження її проблематики. В Україні застосування наративних практик поки не є широко досліджуваним і достатньо відомим. Використання наративного методу має досить високий потенціал для використання у сфері психології, зокрема шкільної психології, і взагалі в освітній сфері.

Отже, метою даної статті постає аналіз філософських засад використання наративного методу у психології і педагогіці. Завданнями, що впливають з мети, постають: визначення філософських джерел і характеристик наративу; дослідження впливу філософських засад функціонування наративу на психологію; виявлення філософських рис застосування наративного методу в освітніх технологіях.

Популяризація поглядів на історію як на лінгвістичний і риторичний артефакт сприяла так званому «наративному повороту» в гуманітарному знанні. Він був здійснений інтегральними зусиллями літературознавців, філософів, етнографів, психологів ті інших гуманітаріїв, внаслідок чого поняття наративу як особливої епістемологічної форми, що організовує засоби нашого емпіричного сприйняття, отримало розширене тлумачення. У філософії історії проблеми з різних боків досліджували А. Данто, Х. Уайт, Й. Рюзен, Ф. Анкерсміт, Е. Доманська, Г. Іггерс, Г. Келлнер, С. Топольські, Л. Хант та ін.

З філософії історії і літературознавства термін наратив був запозичений філософами постмодернізму, в працях яких під ним став розумітися спосіб буття будь-якого тексту в найширшому розумінні. Структурний аналіз наративу спирається на праці Р. Барта, К. Бремона, А. Ж. Греймаса, К. Леві-Строса, М. Лотмана, В. Проппа, П. Рікера. На лінгвістичному рівні наратив аналізували М. Арутюнова, М. Бахтін, Е. Бенвеніст, Б. Гаспаров, С. Падучев, А. Шмельов. Поняття наративу використовувалось в працях постмодерніста Ж. Дерріди, Ф. Джеймсона, Ю. Крістевої, Р. Інгардена, І. Кальвіно, Ф. Кермоуда та ін.

В психології застосування наративного підходу започатковано працями Майкла Уайта. Розповсюдження наративних методик в освіті поширилось через праці Дж. Брунера, А. Лінна, К. Оехлмана, П. Рікера та ін.

В Україні застосування наративного методу в освіті досліджують Н. Чепелева, М. Лещенко, К. Черемних (загальні характеристики), Н. Будій (на уроках мови в молодшій школі), Н. Конончук, Н. Мараховська,

О. Шашкова (у мовознавстві), Ю. Демяненко, Л. Ваховський (наративні методи викладання історії) та ін.

На початку ХХІ ст. наратив став сприйматися в якості універсального, самоочевидного і віртуозного інструменту затвердження й обґрунтування особистих і суспільних інтересів; засобу, глибоко вписаного в людські пізнавальні та лінгвістичні структури.

На думку різних дослідників наративу, він постає рефлексивним і аналітичним осмисленням практики, спогляданням практичного досвіду. Найважливіше в наративі те, що як засіб організації досвіду суб'єкта він не є чисто теоретичним. Наратив – це дещо індивідуальне, що досягається протягом життя, в процесі набуття власного життєвого досвіду, на тлі суспільного існування, яке маркує групу ідентифікацію. Це надає наратив у певній спільності з міфом і робить його підозрілим для позитивно налаштованих науковців, тому що головним завданням наративу у виступає не пошук істини, а пошук смислу. В цьому він теж схожий з міфом. Але наратив відрізняється від міфу лінійним розгортанням в часі, тоді як міф існує в циклічному стані часу. Це можна порівняти з метафорою клубка і нитки: наратив розгортається з міфу, як нитка з клубка.

В наративі нема й не може бути послідовної логіки. Політичні, любовні й взагалі будь-які відносини, що описуються у ньому, не співвідносяться між собою силогістично, це скоріше ентимема. Вже класики філософії (Дж. Мілль, Г. Гегель) розуміли, що для міркувань про життя потрібна логіка праксису, яка не підкорюється логіці тотожності або несуперечності, хоча вульгарний марксизм наполягав на необхідності знищення аргументу у випадку виявлення у ньому протиріччя. Життя плине у протиріччях, компенсується протиріччями, тому теорія життя повинна репрезентувати його реальну суперечливість. Ось чому в наративі неможливо відшукати ні послідовної логіки, ні граматики; знайти все це можливо в кожному реченні окремо, але не в дискурсі в цілому.

За Хейденом Уайтом, наратив пов'язує в єдине ціле багато речень і мікроісторій за допомогою теорії троп – тропології, яка використовується ним в якості теорії відхилення, систематичної девіації від логічних очікувань [6]. Саме це причаровує Уайта в наративі – непокірність останнього правилам логічної дедукції, саме це обумовило звертання дослідника до надбання риторики як матеріалу для теоретизування імпровізаційного дискурсу. Він вважав риторичну стратегію конфліктного дискурсу, яка затверджує становлення останнього в людських зіткненнях. Той, хто надає права на владу, авторитет, той і вирішує, яка мова і дискурс є правильними. Риторика розуміють, що значення і смисли завжди виробляються, а істину не знаходять – її створюють. В постмодернізмі істина перестала бути «відношенням» і перетворилась на «судження». Теорія судження має багато спільного з риторичною концепцією дискурсу. Не існує істини тут і зараз, відділеної від форми власної репрезентації. Сучасному лінгвісту відомо, що форма репрезентації є частиною змісту. Розуміння цієї тези нагадує концепцію планів Л. Ельмслева, згідно з якою існує план змісту і план вираження.

Отже, історичний, чи будь-який інший наратив визначає себе і свою природу десь посередині

між наукою і фікцією (поезією). На одному рівні конститууються факти, хроніки; на іншому рівні з'являється сюжет, який, наче хвиля, зв'язує факти один з одним. Аналогія такого процесу існує і в природничих науках, зокрема достатньо відомим є факт, що квантова хвиля може бути водночас елементарною часткою, і навпаки – дискретна частка може бути хвилею. В процесі «сюжетіння» фактичного матеріалу наратори-оповідачі певним чином аргументують і пояснюють його, самостійно обираючи власний «жанр». Отже, в класичну опозицію «істина – хибя» втручається дещо третє – смисли, які можуть бути істинними чи хибними в залежності від волі наратора.

Наратив ґрунтується на метафоричній теорії істини. З часів Декарта метафора розглядалась як вид помилки, некоректність і логічний абсурд. Проте в неklasичний період Ніцше вже проголошував, що все існуюче є, безумовно, метафорою. Лінгвістичний і наративний повороти виправдали метафору в самому глобальному сенсі, довівши: ніщо не може бути викладено виключно декларативними реченнями без метафори. Метафора постала джерелом як помилок, так й істин, звідки відносини між істиною і помилкою виявились набагато складнішими, ніж категоричне «або–або». Класичні дисти́нкції факту і вимислу більше не підтримувались, замість них факт і вимисел стали розглядатися як складові дискурсивного континууму.

Отже, наративний метод ототожнюється з описовим, оповідальним, і протиставляється пояснювально-аналітичному науковому методу. Якщо в аналітичному методі будуються неемоційні безпристрасні класифікаційні конструкти, то наратив, відшукуючи не істини, а смисли, насичує оповідання емоціями. Якщо наукова аналітика відкриває «вічні» закони та істини, перевірені часом, то наратив акцентує плінність часу і важливість його унікальних миттєвостей. Наукова істина вимагає короткого протокольного речення, прагнучи позбавитись полісемії; наратив в пошуках смислів спирається виключно на їх полісемічну розмаїтість. В об'єктивній науці спостерігач не включений у досліджувану систему; наратив поміщає спостерігача всередину оповідання і робить його співтворцем, співавтором.

Вищезначені філософські засади наративного оповідання містять у собі величезний потенціал для практичного застосування в психолого-терапевтичних, педагогічних, літературознавчих, мистецтвознавчих та багатьох інших сферах. Основними філософськими засадами наративного підходу, наскрізними для використання в психології і педагогії постають наступні його характеристики:

– Наратив підкреслює особливості набутого досвіду, зставляє епізоди минулого, теперішнього і майбутнього, внаслідок чого відбувається лінійний в часі процес осмислення і упорядкування цього досвіду.

– Наративне оповідання вибудовує реальність навколо прихованих, а не проявлених смислів, розширюючи діапазон їх можливих прочитань. Отже наратив спирається на полісемічність, унікальність повсякденного існування, емоційну і поетичну забарвленість висловлювань.

– Наратив позиціонує людину як головного героя в її життєвому світі, який складається зі смислів та

інтерпретацій, де кожний переказ оповіді являє її нове прочитання у співтворчості з іншими людьми.

– Наратор і слухачі знаходяться всередині єдиної історії в процесі суб'єкт-суб'єктної (а не суб'єкт-об'єктної) взаємодії.

Розглянемо втілення цих засад в практиці наративної терапії-постмодерністському напрямі консультування, який динамічно розвивається у багатьох країнах, ґрунтуючись на тезі про те, що життя і стосунки людей формуються в процесі соціальної взаємодії. Наративний підхід в психотерапії розповсюдився у 80-х роках ХХ століття, коли австралієць Майкл Уайт і новозеландець Девід Епстон опублікували книгу «Наративні засоби досягнення психотерапевтичних цілей» [8]. До моменту опублікування М. Уайт років 10 застосовував наративну екстерналізацію, працюючи з дитячо-батьківськими відносинами в сім'ях, де мав досить показові успіхи у вирішенні сімейних проблем через спрямування енергії сім'ї на боротьбу з проблемою, а не з людиною, у якої проблеми. Цей досвід спонукав Уайта поширити практику екстерналізації на інші області своєї роботи. З тих пір він став відомим фахівцем наративного підходу в різних країнах світу. Цей підхід ґрунтується на уявленні про те, що ми осмислюємо і будуюмо життя на основі історій, які розповідаємо один одному і самим собі. Ці історії є полісемічними, авторськими, унікальними. Вони мають багато планів існування, які різноматично перетинаються між собою.

М. Уайт розповів, що прийшов до використання метафори в роботі з людьми через праці Г. Бейтсона, Е. Брунера і полеміку з сімейними психотерапевтами. Гіпотеза Уайта спиралась на тезу, що люди будують власні життя на основі різних смислів і часто здійснюють вчинки, які сприяють не вирішенню проблем, а навпаки їх процвітанню. Уайт почав об'єктивувати й відділяти «проблему» від «людини» і з'ясовувати, які вимоги пред'являють проблеми людям для свого процвітання; як ці вимоги впливають на взаємовідносини людей і їх життя. Потім Уайт описав ключову психотехніку наративного підходу – екстерналізацію, тобто відділення проблеми від людини.

Уайт обрав для власних наративних практик продукування текстових метафор, що описують чиюсь проблему, спираючись на тезу про зв'язок людської поведінки зі смислами, які людина приписує подіям свого життя. Сама подія може бути вже минулою, або майбутньою, а надані цій події смисли існують в теперішньому і пливають на вчинки людини. Текстова метафора дозволяє розглядати людей як різних читачів одного й того ж тексту, а розвиток людини – як переоповідання і втілення нею власної життєвої історії. Досягнення певної внутрішньої узгодженості в оповіді про себе (я-наратив), надає життю людини осмисленості й має терапевтичний ефект.

Людина переживає «проблеми» коли виникає напруженість між її домінуючою життєвою історією й тими цінностями і смислами, які вона хотіла б втілити у власному бутті. Так само як соціальні угруповання бувають пригнічені домінуючими дискурсами, не маючи змоги реалізувати бажаний спосіб існування. Проте живе втілення досвіду людини (спільноти) є набагато більш розмаїтим, полісемічним, ніж будь-яка часова послідовність подій, вбудованих в певний сюжет. Тому

завжди існує можливість іншого переказування історії, з акцентом на інші події, інші смисли і переживання.

М. Уайт, услід за Е. Гоффманом, назвав події, які суперечать домінуючій історії, і які людина зазвичай вважала несуттєвими – «унікальними епізодами» (unique outcomes). Такі епізоди можуть існувати як в теперішньому, так і в минулому і майбутньому. Тому головна задача нарративного психолога полягає у допомозі відшукати і акцентувати унікальні епізоди і надати їм смисли. Засобом екстерналізації людині пропонують описати цілі й наміри проблеми, її можливий майбутній стан; як кризь цю проблему людина дивиться на себе, на інших, на взаємовідносини з ними. В процесі такої розповіді складається «карта захвату» проблемою різних сфер життя людини, щоб потім відмічати на ній «відвойовані» в унікальних епізодах території [5].

Для послаблення гнітючого впливу домінуючої проблемної історії використовується практика деконструкції (Ж. Дерріда). Наративний практик може запитати звідки беруться очікування, яким потрібно відповідати; цілі, яких потрібно досягати; або запитати що саме є в людині такого, що вона не реалізувала; внаслідок яких причин не реалізувала. Між знайденими таким чином унікальними епізодами вибудовуються причинно–наслідкові і смислові зв'язки, що сприяють створенню альтернативного життєвого сюжету, більш переважного. Такий процес в межах нарративної практики отримав назву «переоповідання» (re-authoring).

Альтернативні життєві історії можуть розвиватись тільки якщо вони підтримані з боку значимих і сторонніх для людини осіб. Такі особи можуть відгукуватись на розповідь людини про свою боротьбу з проблемою, що сприяє «ущільненню» нарації (thick description) альтернативної історії, надаючи їй більшої реальності. Людина пригадує і переглядає свої відносини з іншими, обираючи своїх союзників у боротьбі з проблемою. Цей етап має назву «відновлення участі» (re-membering).

В нарративній практиці використовується як усне, так і письмове мовлення (листування). Усний аспект полягає у практиці задавання питань і аналізі відповідей без нав'язування психотерапевтом власних смислів та оцінок. Письмовий аспект надає можливість використовувати психотерапевтичні листи і документи, що для багатьох людей є більш зручним і ефективним. Процес «написання» підходить для випадків, коли потрібно відстежувати зміни, продивлятись і тримати в увазі більше інформації, виявляючи тим самим більшу активність у власному житті. Лист з боку проблемної людини частіше за все виглядає як автобіографічне оповідання або розповідь про перемогу над проблемою. Лист з боку психолога може мати форми листа–запрошення, листа–відповіді, листа–рекомендації, листа–передбачення і т. ін. Подібне листування є унікальним, не має шаблонів і залежить від творчості нарративного психолога, а також потрібно йому для документування власного досвіду.

Виділяючи проблему від людини, надаючи проблемі власне метафоричне ім'я, практика екстерналізації при цьому не відділяє людину від відповідальності за ті свої вчинки, які продовжують підтримувати проблему. Навпаки, прийняття відповідальності й виявлення

активнішої дієздатності (agency) постають одним з наслідків екстерналізації.

Отже, смисл і завдання нарративного оповідання як метафори тексту в психологічній терапевтичній практиці полягає у збагаченні життя створенням можливих досконаліших світів, наповнення його свободою, духовним польотом, грою уяви і розуму.

Останнім часом нарративний підхід все активніше обговорюється не тільки у психології, а й в галузі освіти, оскільки розглядається як один із можливих і затребуваних інноваційних методів викладання і виховання. Застосування нарративного методу містить потенційні можливості вдало й успішно сприяти формуванню комунікативної, соціальної, громадянської, загальнокультурної ключових компетентностей.

На дослідження проблеми нарративного навчання вплинули праці відомого американського педагога і психолога Джерома Брунера про розвиток освіти в контексті культури [1]. Розповсюдження нарративних методик в освіті характерне головним чином для зарубіжної практики, де ці питання піднімались в працях Дж. Брунера, А. Лінна, К. Оехлманн, П. Рікера та ін. Дослідники акцентують діалоговий характер освіти, нарративність діалогічного мовлення і слухання про життя, за допомогою чого досягається ефект самопізнання, повернення до самого себе, до нагнення і творчого здивування. Ці характеристики поєднують нарративні методи в освіті і в психотерапії. Проте застосування нарративного підходу можливе не лише в психологічних практиках. Під нарративним навчанням розуміється спосіб взаємодії учителя з учнями, в якому гармонійно поєднуються вербальні методи інтерактивного засвоєння знань і застосування інформаційних джерел (автобіографічних, біографічних, історичних, літературних тощо). Такий спосіб інтегрує теоретичні і практичні підходи, репродуктивну й дослідницьку діяльність [4]. Н. Чепелева визначила нарратив як замкнену оповідальну структуру, яка надає життєвим подіям послідовність, завершеність, організує їх в хронологічному, або іншому, підпорядкованому певній логіці, порядку [3]. Замкнена лінійна форма нарративу спонукає наратора–оповідача вибудувати в цьому порядку власні, до цього неупорядковані, життєві події. Тим самим оповідачу самому стає більш зрозумілою фабула власного особистісного міфу, яка визначає внутрішню логіку породжуваного тексту. При цьому виділяється одна або декілька головних тем, акцентовані оповідачем. Крім наратора існує слухач, який виступає активним діалогічним співавтором [7]. Дослідники підкреслюють, що нарративний текст стає засобом осмислення і упорядкування особистого досвіду, з його не лише раціональними концептами, а й зі світом внутрішніх переживань, індивідуально–авторського ставлення до дійсності. На думку М. Лещенко, застосування нарративної методи кидає можливість учителю не просто точно, але сухо як машина передати зміст навчального матеріалу, а «оживити» його через емоційне забарвлення, зробити привабливим для учня, на що нездатний комп'ютер [2].

Одним з розвинутих і відомих в Україні різновидів нарративних методик в психології і педагогіці є казкотерапія, яка особливо успішно застосовується при психологічній і освітній роботі з дітьми молодшого віку

й містить невичерпні творчі можливості. Популярним різновидом нарративного методу в навчанні для дітей старшого віку і дорослих є кейс-метод, який постає якісно глибоким засобом дослідження, що дозволяє вивчати предмет повно, всеосяжно, полісемічно.

Наративний метод спирається на такі наскрізні засади свого можливого функціонування в різних сферах як: можливість упорядкування і осмислення особистого досвіду; спирається на полісемічність прихованих смислів, унікальність особистого буття в світі, емоційну забарвленість. Важливою для формування комунікативної, соціальної, громадянської, загальнокультурної ключових компетентностей в процесі освіти є потенційна можливість творення власного нарративу за допомогою інших людей-співаторів у процесі діалогової суб'єкт-суб'єктної взаємодії. В психології і педагогіці можливості використання нарративного методу містять у собі великий креативний потенціал. Вони можуть бути дуже різноманітними: психотерапевтична робота з власним «я»; нарративний аналіз історичних, літературних, мистецтвознавчих текстів і дискурсів; поширення обривів застосування казкотерапії, використання методу кейсів й інше.

Подальшими напрямками дослідження з даної тематики є поглиблене дослідження інтеграційних засад взаємодії філософії, психології і педагогіки, пошуки нових галузей можливого застосування нарративної методології з метою найповнішого використання її інноваційного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Брунер Дж. Культура образования / Брунер Джером; Моск. высш. шк. соц. эконом. наук. – М., 2006. – 224 с.
2. Лещенко М. Методи біографічних досліджень в дискурсі освітніх нарративних практик / М. Лещенко // Наук. зап. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Педагогіка. Психологія. Соц. робота / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – Вип.2. – С.62–65.
3. Проблеми психологічної герменевтики: монографія / [за ред. Н. В. Чепелевої]. – К.: Міленіум, 2004. – 276 с.
4. Тимчук Л.І. Наративне навчання у медіапросторі / Л.І. Тимчук // Ped. nauki: teorія, istorія, innovac. tehnologij. – 2014. – №3. – С.355–368.
5. Уайт М. Карты нарративной практики: Введение в нарративную терапию. Пер. с англ. – М.: Генезис, 2010. – 326 с.
6. Уайт Х. Метаистория: Историческое воображение в Европе XIX века. – Екатеринбург: Изд-во Уральского ун-та, 2002. – 527 с.
7. Чепелева Н.В. Методологические методы исследования личности в контексте постнеклассической психологии / Н.В. Чепелева // Актуальні проблеми психології / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2010. – Т.2: Психологічна герменевтика. – Вип.6. – С.15–24.
8. White M. Narrative Means to Therapeutic Ends / M. White, D. Epston. – New York, 1990.

References

1. Bruner Dzh. Kul'tura obrazovanija / Bruner Dzhherom; Mosk. vyssh. shk. soc. jekonom. nauk. – M., 2006. – 224 s.
2. Lechenko M. Metody byografichnih doslidgen v diskursi osvitnih narativnih praktik / M. Lechenko // Nauk. zap. Kiyv. nas. univ. im. T. Chevchnko. – K., 2010. – S.62–65.
3. Problemi psihologichnoi germenevтики: monografija / za red. N.Chepelevoi. – K.: Milenium, 2004. – 276 s.
4. Tymchuk L. Narativne navchanna u mediaprostori / L.Tymchuk // Ped. Nauki: teorija, istoria, innovaz. navchanna. – 2014. – №3. – S.355–368.
5. White M. Karti narativnoi praktyki: Vvedenie v narrativnuu terapiu. Per. s angl. – M.: Genesis, 2010. – 326 s.
6. White H. Metaistoria: Istoricheskoe voobragenie v Evrope XIX veka. – Ekaterinburg: Izd-vo Uralskogo un-ta, 2002. – 527 s.

7. Chepeleva N. Metodologicheskie metody issledovania lichnosti v kontekste postneklassicheskoi psihologii / N.Chepeleva // Aktualni problemi psihologii v kontekste postneklassicheskoi psihologii / In-t im. G.Kostuka APN Ukraini. – K., 2010. – T.2: Psihologichna germenevtika. – Vip.6. – S.15–24.

8. White M. Narrative Means to Therapeutic Ends / M. White, D. Epston. – New York, 1990.

Surina A. U., Ph. D., Associate Professor of Philosophy and Education theory and methods social science subjects, Mykolayiv Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Mykolaiv), asurina@mail.ua

Philosophical basics of using the narrative method in psychology and pedagogy

The purpose of this article is to analyze the philosophical foundations of narrative's method usage in psychology and pedagogy, considering the fact that this methodology is widespread in western countries, but is not very well known in Ukraine. Philosophical sources and characteristics of the narrative are being determined, as well as the potential of its possible practical applications. The usage of narrative technique in psychotherapy of Michael White was investigated. The article outlines certain manifestations of narrative's method usage in educational techniques, which could be potentially useful and practically oriented. Among these are: the possibility of regularizing and understanding of personal experience; emphasis on polysemy of undermeanings, the uniqueness of personal being, his emotional coloring; the possibility of retelling the personal narrative by means of others, co-authors, in the process of dialogical subject-to-subject interaction. Due to the powerful creative potential of narrative method, it provides various opportunities for formation of communicative, social, civil, and common cultural core competencies in education.

Keywords: narrative, narrative method, the philosophical foundations of narrative, narrative psychotherapy, narrative techniques in education.

* * *

УДК 101.1:316.37

Суський Я. С.,
аспірант кафедри соціальної філософії
та філософії освіти, Національний педагогічний
університет ім. М. П. Драгоманова
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ОСОБИСТОСТІ В СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Проведено філософський аналіз дослідження структури особистості в соціальних науках першої половини ХХ століття. Проаналізовані основні наукові роботи, які на думку автора, мають відношення до даної проблематики. В статті пропонується для ознайомлення вклад фрейдизму, а саме теорії психоаналізу в дослідження структури особистості та інтеграції соціології та психології. Так же, автор звертається до аналітичної теорії К. Юнга, представників рольової і поведінкової концепції особистості, функціоналізму Р. Мертона й теорії соціальної дії Т. Парсонса. Підкреслюється значення «особистості» – як підсумок розвитку індивіда, найбільш повне втілення всіх людських якостей. На прикінці мова йде про рольову теорію особистості. Актуальність подальшого дослідження залишається вкрай важливою та тісно пов'язана з міждисциплінарними дослідженнями для подальшої побудови структури особистості, що стосується різних аспектів людської діяльності та реалізації соціальних ролей в сучасному суспільстві.

Ключові слова: теорія соціальної дії, соціалізація, суспільство, людина, статус, роль, особистість, індивід.

В природі людини як цілого все важливо: не тільки те, що відрізняє її від інших речей, але і те, що з'єднує її, є для неї спільним. Крім того, саме поняття специфічності відносно. Якась властивість, узятя окремо і тому здається неспецифічною, але включаючись в цілісну структуру, стає специфічною. Окремі структурні рівні особистості як цілого, наприклад, фізичний і хімічний, теж зазвичай розглядаються як неспецифічні. Однак людська істота має певну хімію і фізику. Інша хімія і фізика утворюють не людську істоту. Тільки вся повнота людської природи, а не окремі «сутності» можуть дати уявлення про специфіку її буття в соціальному просторі. Потрібно виходити з того, що